

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2014/1.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] ANALYSE EN REFLECTIE OVER HET NEOLIBERALISME

Als er vandaag de dag een spook door Europa waart, dan is het zeker niet dat van het communisme. Maar wel van “een klagend, alarmerend, verontwaardigd, af en toe opstandig geluid” dat, zo schrijft Walter Weyns in zijn voorwoord van de essaybundel *Marktisme*, “niet langer kan worden misbegrepen”. Blijkbaar zijn er grenzen overschreden “die een menselijke manier van samenleven bedreigen”. De gemeenschappelijke noemer van die grensoverschrijdingen is het ongebreidelde geloof in de markt, die in toenemende mate synoniem wordt geacht met de menselijke gemeenschap als geheel.

Uit ongerustheid over die ontwikkeling is *Marktisme* geboren: een bundel van ruim twintig artikelen die tussen 2010 en 2012 verschenen in het tijdschrift *Streven*. Ze cirkelen alle, in los-vast verband, rond de neoliberale revolutie die sinds enkele decennia de westerse (en in toenemende mate de mondiale) samenleving op haar kop heeft gezet. Daarin vindt er een ware herwaardering aller waarden plaats, aldus Weyns. “Kwaliteit wordt kwantiteit, waarde wordt prijs, burger wordt klant, betekenis wordt functie, zin wordt target, waarheid wordt effectiviteit, politiek wordt bestuur, vrijheid wordt consumptisme” – en dan zijn er nog maar enkele van de talrijke symptomen genoemd.

Wie “symptoom” zegt, zegt “ziekte” – en in die termen lijken de auteurs de neoliberale omwenteling inderdaad te willen vatten. Weyns omschrijft het “marktisme” als “een penetrante, zure lucht die het vrije ademen bemoeilijkt en in je kleren kruipt. Wie

haar inademt wordt lichtjes geïntoxiceerd”. Al snel lijkt er dan geen enkel alternatief meer te bestaan. Deze nieuwe maatschappijvorm kan prat gaan op het onweerspreekbare “gelijk” van economen en beleidswetenschappers. Elke poging daarover een discussie te entameren is bij voorbaat tot mislukken gedoemd.

Met deze bundel heeft *Streven* de handschoen niettemin willen opnemen, vanuit de verantwoordelijkheid die het, aldus Weyns, als “een van de weinige overgebleven algemene culturele en maatschappelijke maandbladen in Vlaanderen en Nederland” nog heeft. Dat is niet alleen een nobele en moedige geste. Blijkens het succes van het boek vindt ze weerklank in het onbehagen van de samenleving, die zich door de *newspeak* van het marktisme nog niet geheel heeft laten imponeren. De crisis waarin dit model als gevolg van zijn inmiddels gebleken financiële en economische feilbaarheid is komen te verkeren, heeft de grond voor een boek als dit opnieuw rijp gemaakt.

Het marktisme, zo schrijft Guido Vanheeswijck in zijn openingsartikel, is het gevolg van het doordringen van denken in termen van economisch profijt op gebieden waar dit niet thuishoort. Heeft dit model in het bedrijfsleven nog een zekere logica, in het onderwijs, de zorgsector en de media maakt het de middelen tot doel en miskent zo volkomen wat de bestaansredenen van deze sectoren eigenlijk zijn. Het levensbeschouwelijke vacuüm dat na de Tweede Wereldoorlog is ontstaan werd opgevuld door een neoliberale meritocratie, die onder haar sympathieke gelaat (wie kan er tegen zijn dat ieder wordt beloond naar zijn merites?) de akelige werkelijkheid verbergt waarin “verdienste” geheel wordt geïnterpreteerd als economische rentabiliteit.

Vanheeswijck steunt bij zijn analyse sterk op het boek *De neoliberale waanzin* van de Gentse psychoanalyticus Paul Verhaege en de Thomas More-rede *Het financieel regime* van de Nederlandse socioloog Abram de Swaan. Anderen laten zich in *Marktisme* inspireren door de kritiek op de vrijemarktutopie van Hans Achterhuis (die aan deze bundel ook een bijdrage leverde) en Naomi Klein. Samen roepen deze stukken een huiveringwekkend beeld op van wat deze nieuwe “metafysica van de markt” teweegbrengt: een groeiende ongelijkheid en dalende gemeenschaps-ethiek, een afname van de politieke vrijheid onder

een even zachtvaardige als onverbidelijke dictatuur en het verdwijnen van de kritische tegenstem, om te beginnen in de universiteit.

Na enkele algemene, inleidende artikelen belicht deze bundel uiteenlopende terreinen als politiek, onderwijs, gezondheidszorg, cultuur en zelfs sport waarop het “marktisme” zijn invloed doet gelden. Herman Simissen laat zien hoe veel Zuid-Amerikaanse landen zich na het failliet van het neoliberalisme in Zuid-Amerika inmiddels opnieuw hebben gekeerd naar “links”, in vele varianten van radicaliteit. Rosine van Oost luidt de noodklok over de ondergang van de geesteswetenschappen in het onderwijs, terwijl studenten volgens Walter Weyns steeds minder in vakinhoud en steeds meer in “flexibiliteit” worden getraind – ter wille van een arbeidsmarkt die volgzame werknemers vraagt. Hans Achterhuis belicht de betekenis van het neologisme “zorgmarkt” en Marc Verminck stelt vast hoe een toenemende medicalisering van de psychiatrie voornamelijk ten goede komt aan de farmaceutische industrie.

Naarmate deze bundel vordert, komen de bijdragen lossier te staan van het eigenlijke thema en worden enkele vaststellingen kwesiever. Een hooggestemd artikel over de Occupy-beweging in de VS kan het gevoel niet wegnemen dat de vlam ervan inmiddels grotendeels is uitgedoofd. Een vooruitblik (!) naar het WK voetbal in Zuid-Afrika in 2010 maakt duidelijk dat dat land minder kampt met nieuwerwets “marktisme” dan met ouderwetse corruptie – al is er tussen beide natuurlijk altijd wel een verband te leggen.

Als geheel zet deze bundel echter een ernstig en dringend probleem met kracht op de agenda. Wat te doen tegen de ideologische vloedgolf die de grondslagen van het Europese samenlevingsmodel dreigt weg te slaan? In een mooi pleidooi breekt Europarlementariër Bart Staes een lans voor een verenigd Europa en tegelijk de staf over een Europese Commissie die (onder verantwoordelijkheid van de verzamelde regeringsleiders) het neoliberale model tot richtlijn heeft genomen.

Tegen dergelijke krachten is moeilijk op te roeien – en veel concrete voorstellen daartoe doet deze bundel niet. De auteurs beperken zich tot de kerntaak van academici en intellectuelen die nog niet aan Vanheeswijcks onheilsprofetie ten prooi zijn

gevallen: analyse en reflectie. Steeds weer opnieuw laat dit boek zien hoe inconsistent het “marktistische” denken eigenlijk is, hoe slonzig de grondslagen ervan zijn en vooral hoeveel geweld het in zich bergt. Want nog nooit, zo toont Herman Simissen indringend aan, is het neoliberalisme een vrije, weloverwogen en democratische keuze geweest van de volkeren die het betrof. Dat is misschien wel meest onthullende vaststelling in deze bundel, die leest als een getuigenis.

GER GROOT

WALTER WEYNS, ANNEMARIE ESTOR, STIJN GEUDENS (red.),
Marktisme. Kritiek op het berekenende samenleven,
Pelckmans, Kalmthout, 2013, 244 p.